

IWONA DĄBROWSKA

BADANIA ARCHEOLOGICZNE NA ZAWODZIU W KALISZU W 1965 ROKU

Badania archeologiczne przeprowadzone na grodzisku na Zawodziu w Kaliszu w roku 1965 miały charakter prac uzupełniających. Prowadzono je w trzech punktach: a) w partii środkowej grodziska dla prześledzenia zasięgu przestrzennego umocnień obronnych z fazy najstarszej, b) w partii północnej, gdzie dokończono badań pozostałości warsztatu kamieniarsko-rogowiarskiego odkrytego częściowo w 1963 r.¹ oraz c) w partii południowo-wschodniej dla wyjaśnienia charakteru rumowiska cegieł gotyckich („palcówek”) występującego w koronie wału. Prace wykopaliskowe na wszystkich odcinkach objęły powierzchnię 105 m².

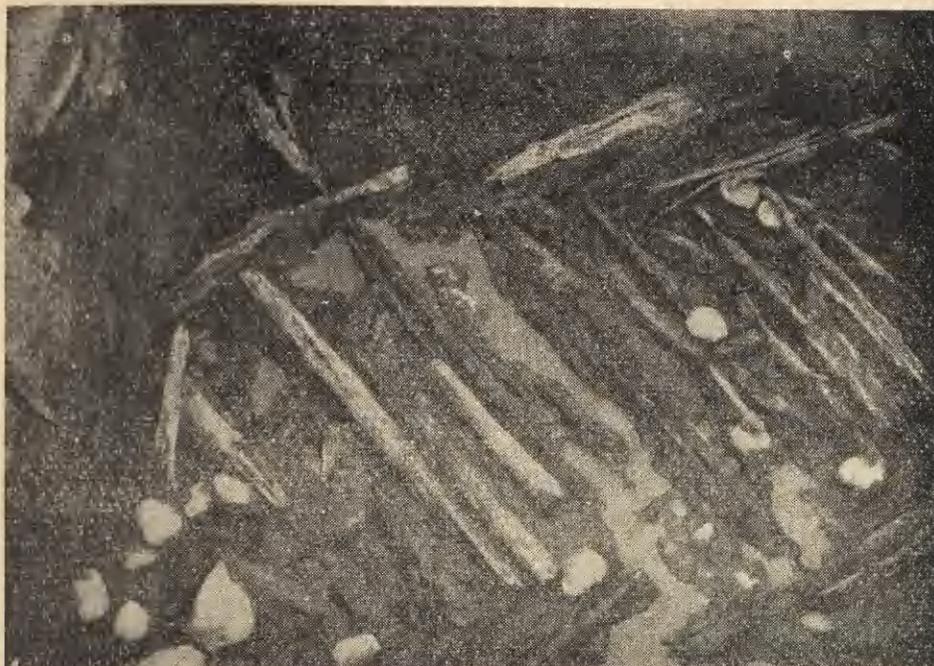
Badania umocnień obronnych (sektor III, ary: 2, ćw. B, i 3, ćw. A, oraz sektor V, ar 4, ćw. A). Wykop sondażowy w obrębie sektora III wyeksplorowano do głębokości 102,20 m, wydzielając w jego obrębie 5 warstw osadniczych. W warstwie V zalegały szczątki konstrukcji wału, składające się ze skrzyń zbudowanych z grubych bali. Odsłonięto częściowo dwie skrzynie. Długość jednej z nich wynosiła 3,50 m. Wewnątrz skrzynie wypełnione były różnej wielkości belkami, dranicami oraz kamieniami (ryc. 1). Odkryte umocnienia w oparciu o przesłanki stratygraficzne oraz nieliczne fragmenty naczyń datowane są na IX/X w.

Wykop sondażowy w obrębie sektora V, wyeksplorowany do głębokości 103,00–102,94 m, ujawnił 5 warstw osadniczych. W warstwie II odkryto część obiektu kształtu prostokątnego o wymiarach 1,85 × 1,25 m. Wypełnisko tego obiektu, oznaczonego jako jama 1/65, charakteryzowało się czarnym zabarwieniem. Miąższość jego wynosiła 0,60 m. W przebadanej części jamy znajdowało się również zniszczone paleńsko kamienne. Inwentarz ruchomy obiektu stanowiły liczne fragmenty naczyń, kości zwierzęce, żuźle żelazne oraz bryły polepy. Chronologię jamy 1/65 określono na XII w.

W warstwie III, na głębokości 103,28 m, w południowo-wschodniej części wykopu odkryto dwuwarstwowy bruk kamienny, zaś w partii północno-zachodniej kilka spalonych, luźno rozmieszczonych belek. Nie wykryto natomiast tym sondażem umocnień obronnych z IX/X w., hipotetycznie lokalizowanych na tym odcinku w nawiązaniu do wykopów, którymi uchwycono jego zasięg przestrzenny w północnej i wschodniej partii grodu.

Badania warsztatu kamieniarsko-rogowiarskiego (sektor VI, ar 204, ćw. BD). Wykopem sondażowym o rozmiarach 5 × 2,5 m odsłonięto po-

¹ I. Dąbrowska, *Badania wykopaliskowe na Zawodziu w Kaliszu w 1963 roku*, „Spraw. Arch.”, t. 17: 1965, s. 175.

Ryc. 1. Kalisz-Zawodzie. Fragment konstrukcji wału obronnego

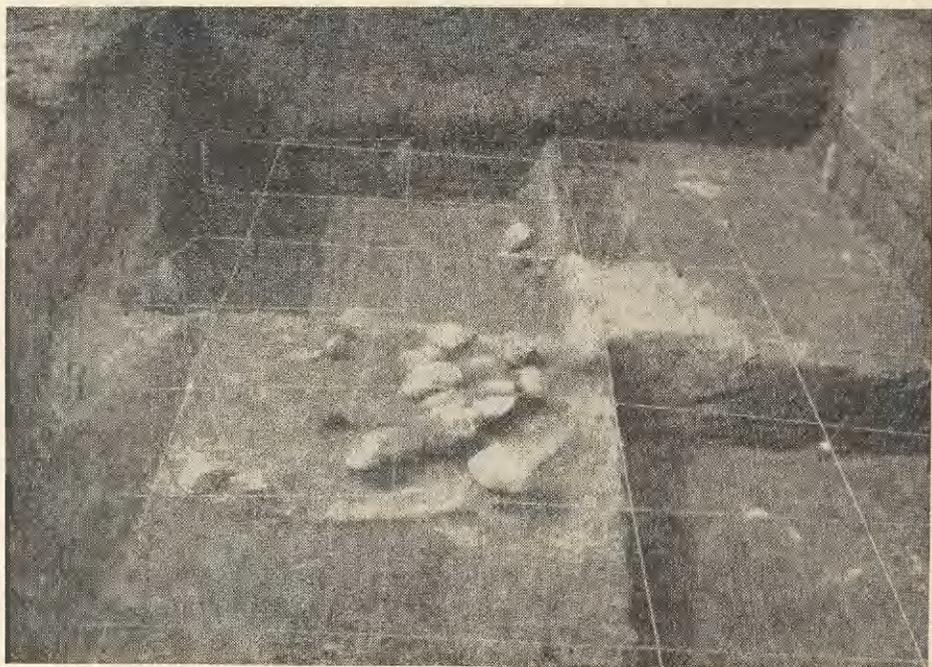

Ryc. 2. Kalisz-Zawodzie. Szczątki pieca odkrytego w obrębie warsztatu kamienniarско-rogowiarskiego

Fot. K. Dąbrowski

Ryc. 3. Kalisz-Zawodzie. Szczegół konstrukcji pieca

Ryc. 4. Kalisz-Zawodzie. Dno pieca w trakcie eksploracji

Fot. K. Dąbrowski

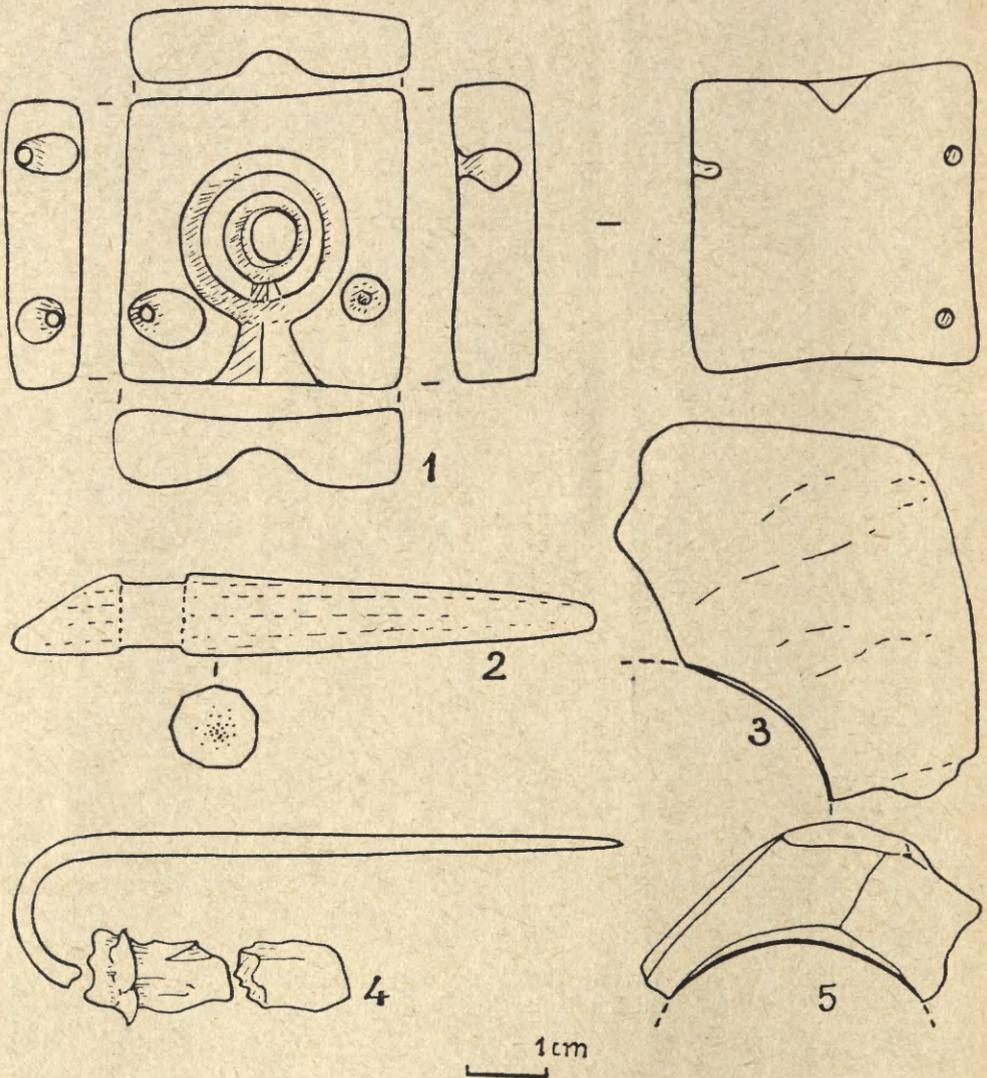

Ryc. 5. Kalisz-Zawodzie. Połowa formy do odlewania ozdób odkryta w obrębie warsztatu kamieniarsko-rogowiarskiego

Fot. T. Biniewski

zostałości warsztatu kamieniarsko-rogowiarskiego², zalegające w warstwie II. Bezpośrednio pod brukiem kamiennym, na głębokości 0,56 m, odkryto szczątki pieca, o nieregularnym zarysie o wymiarach 1,50 × 1,00 m. W żółtej, plastycznej glinie występującej w zachodniej partii pieca znajdowało się pięć regularnych otworów o średnicach od 0,06 do 0,08 m (ryc. 2, 3). Dno pieca sięgało głębokości 0,65 m. Tworzyła je glina, miejscami przepalona, oraz kamienie polne (ryc. 4). Inwentarz ruchomy obiektu stanowiły nieliczne, drobne fragmenty naczyń oraz silnie skorodowany przedmiot żelazny. Przy piecu od strony południowo-wschodniej znajdowała się soczewa żwiru, zawierająca bryły i odłupki wapienia. Rozmiary soczewy wynosiły 1,85 × 1,00 m, miąższość wypełniska 0,20 m. W obrębie jamy 2/65, odkrytej

² I. Dąbrowska, *Wczesnośredniowieczny warsztat kamieniarsko-rogowiarski z Zawodzia w Kaliszu*, „Archeologia Polski”, t. 10: 1965, z. 2.

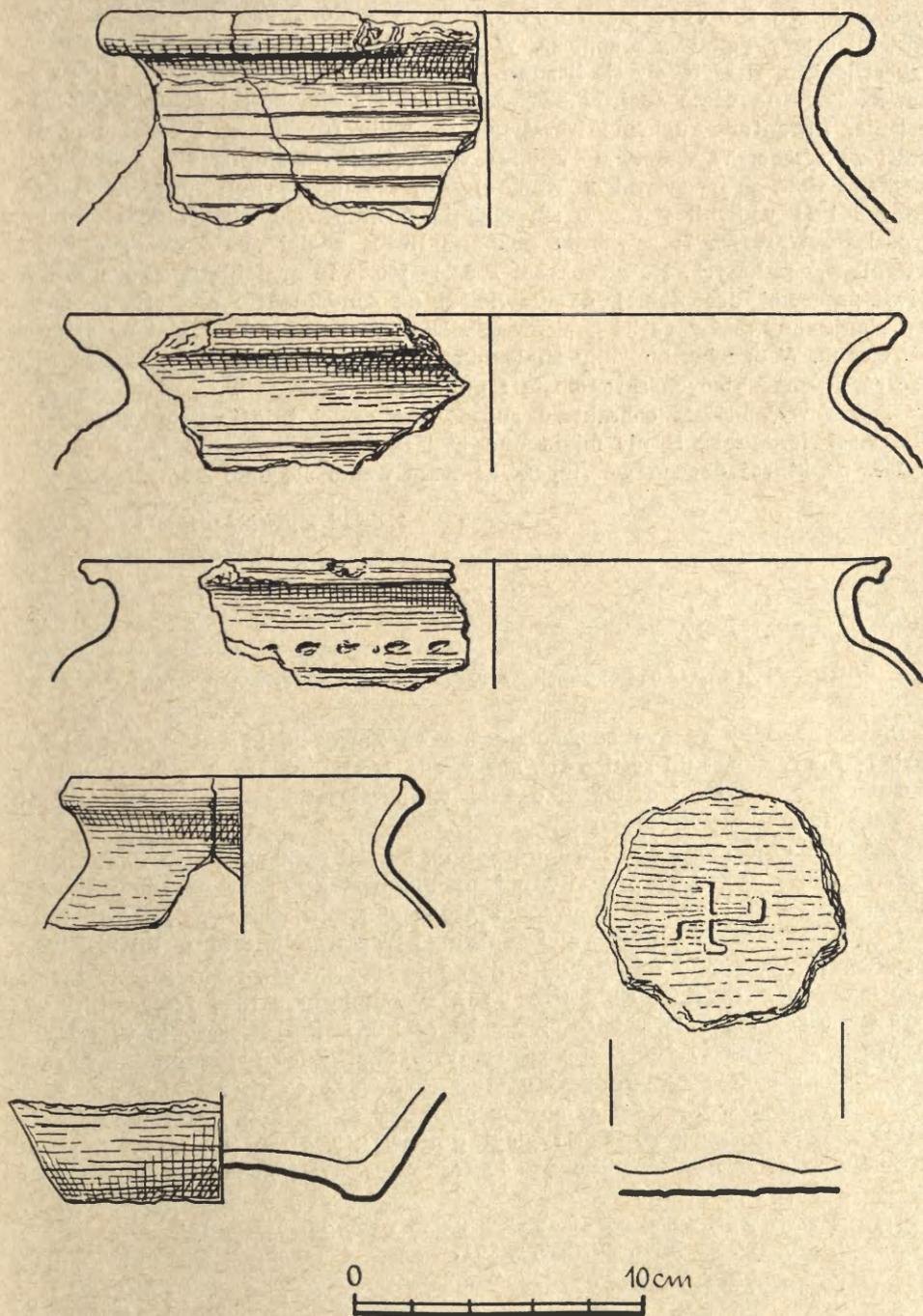

Ryc. 6. Kalisz-Zawodzie. Zabytki z warsztatu kamieniarsko-rogowiarskiego

Rys. E. Krakowska

po stronie południowo-wschodniej pieca, znajdowała się połowa formy do odlewania ozdób (ryc. 5), wykonana z wapienia, oraz cios z piaskowca, analogiczny do tych, z których zbudowano kolegiatę Św. Pawła. Z inwentarza ruchomego odkrytego w zbadanej części warsztatu wymienić należy obok wspomnianej formy odlewniczej (ryc. 6:1) także dwie płytki wapienia, z których wycięto pręciki (ryc. 6:3 i ryc. 6:5), skobel rogowy (ryc. 6:2) oraz szpilę brązową (ryc. 6:4). Warsztat ten datowany jest na XII w.

Badania sondażowe w południowo-wschodniej partii grodziska (sektor II, ary: 1, éw. B; 6, éw. A, i 11, éw. C, D). Wykop sondażowy

Ryc. 7. Kalisz-Zawodzie. Fragmenty naczyń z warstwy III z wykopu sondażowego w sektorze II, arze 1, ćw. B

Rys. E. Krakowska

w obrębie aru 1 o rozmiarach $5 \times 2,5$ m wyeksplorowany do głębokości 104,70 m odsłonił cztery warstwy osadnicze. W warstwie III, charakteryzującej się czarnym zabarwieniem, znajdowały się liczne cegły „palcówki” oraz kamienie i ciosy z piaskowca. Znaczna część spośród odkrytych tutaj cegieł nosiła ślady wtórnego przepalania. Inwentarz ruchomy warstwy stanowiły fragmenty naczyń (ryc. 7) oraz kości zwierzęce. W warstwie IV odkryto część tygla złotniczego z drobnymi kulczkami złota przywartymi do wewnętrznej ścianki. Wykop sondażowy w obrębie arów 6 i 11 ujawnił poważne zniszczenie nawarstwień osadniczych w tej części grodziska. Warstwa II zawierała pokaźną liczbę cegieł „palcówek”, w tym także wtórnie przepalonych. Na głębokości 106,20—105,85 m odsłonięto dwa narożniki budowli zrębowej drewnianej, posadowionej na fundamencie ceglany. Fundament ten zbudowany był z cegieł „palcówek”. Długość odkrytych odcinków ścian wynosiła 2,30 m. W obrębie budynku znaleziono łyżwę kościaną oraz nieliczne fragmenty naczyń, wyznaczających chronologię tego obiektu na XIII w.

Próba wyjaśnienia charakteru rumowiska cegieł tutaj występującego pozwoliła na stwierdzenie, iż nie miało ono związku z wieżą, analogiczną do odkrytej w 1961 r.³, której obecności w tej partii wału wolno się było domyślać.

*Zakład Epoki Metali IHKM PAN
w Warszawie*

IWONA DĄBROWSKA

EXCAVATIONS ON ZAWODZIE AT KALISZ IN 1965

Supplementary excavations, conducted on Zawodzie in 1965, revealed further parts of the rampart (in section III, are 2, quarter B, and are 3, quarter A, layer V). The rampart was built of boxes, one of which was 3.5 m long. The fortifications are dated to the 9th/10th centuries.

Remains of a stone and horn workshop, partially examined in 1963, were fully explored. The workshop was situated in the northern part of the earthwork. Its remains included traces of an oven of stone and clay (figs. 2, 3, 4) and two pits. One pit was filled with gravel and contained pieces of limestone. Pit 2/65 has produced part of a mould for casting ornaments (fig. 5). Other finds from the workshop included a second mould (fig. 6:1), two limestone tiles from which whorls were cut (fig. 6:3, 6:5), a horn staple (fig. 6:2), and a bronze pin (fig. 6:4). The workshop is dated to the 12th century. The discoveries made on the top of the rampart in the southeastern part of the earthwork consisted of a concentration of bricks and of a block-house corner on brick foundation. Habitation layers revealed in test trenches yielded typical pottery (fig. 7). In layer IV fragment of a crucible came to light. No traces of towers were found on the top of the rampart.

³ I. K. Dąbrowscy, R. Kozłowska, *Badania archeologiczne na Zawodziu w Kaliszu*, „Spraw. Arch.” t. 16: 1963, s. 201.